

*Мальцева Д. М.
м. Донецьк*

ЗАСТОСУВАННЯ ОПОРНИХ КОНСПЕКТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАГІСТРАНТАМИ КУРСУ «ДИДАКТИЧНІ СИСТЕМИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ»

У статті теоретично обґрунтовано доцільність застосування опорних конспектів у процесі вивчення магістрантами курсу «Дидактичні системи у вищій освіті».

Ключові слова: *опорний конспект, опорний сигнал, дидактика, діяльність, навчання, лекція, магістрант, студент, викладач.*

Постановка проблеми

Проблема засвоєння навчального матеріалу є актуальною для сучасної педагогіки. Студентам важко одразу сприйняти потік тієї інформації, який вони отримують під час лекції. Щоб вирішити цю проблему, необхідно вдосконалити цілісний педагогічний процес вищого навчального закладу, здійснити його технологізацію. Технологізація — це впровадження нових технологій навчання та виховання, які значно змінюють природу педагогічного процесу, професійну діяльність педагога і навчально-пізнавальну діяльність того, хто навчається [4, 194].

В. Шаталов розробив технологію навчання, в якій реалізував ідею опорних сигналів та великих блоків. Ця технологія дає можливість школярам швидше засвоювати теоретичний матеріал та приділяти більше часу самостійній пошуковій роботі [6, 155].

Технологія опорних сигналів є ефективною і для навчання студентів, зокрема магістрантів. На початку лекції викладач розкриває зміст навчального матеріалу за допомогою конспекту опорних сигналів, пояснюючи значення символів (відбувається їх дешифровка). Студенти записують ці символи і будують за ними свою розповідь. Багаторазове розгортання опорного конспекту в повний текст та згортання його в схему формують у студентів вміння швидко зрозуміти суть педагогічних проблем, розвивають здатність мислити зоровими образами, покращують запам'ятовування матеріалу. А дешифровки опорних сигналів створюють алгоритми міркувань, розвивають логічне мислення.

Завдяки використанню опорних сигналів вирішується проблема керування процесом засвоєння знань шляхом тематичного, блочного контролю.

Окрім цього, студенти звільняються від записів під диктовку викладача, а засвоєння матеріалу відбувається швидше і з меншими затратами.

Щоб підкреслити переваги застосування опорних конспектів на аудиторних заняттях, необхідно вказати на недоліки традиційного читання лекцій. Проблема полягає в тому, що напружена робота викладача в аудиторії поєднується з пасивністю значної частини студентів, тому засвоєння матеріалу відбувається повільно. Методи і форми організації традиційних лекцій не дозволяють викладачу досягти поставленої мети — підвищити активність студентів.

В умовах застосування опорних конспектів під час лекцій забезпечується постійне залучення студентів до спільної роботи з викладачем, виробляється звичка готуватися до занять, підвищується відповідальність. Система опорних сигналів дозволяє покращити процес запам'ятовування та відновлення в пам'яті необхідних знань. Лекція повинна бути внутрішньо переконливою (аргументація), вона має викликати інтерес у студентів до науки, містити добре продумані ілюстративні приклади [1, 155].

Мета нашого дослідження — теоретично обґрунтувати доцільність застосування опорних конспектів на лекціях, зокрема у процесі вивчення магістрантами курсу «Дидактичні системи в освіті».

Виклад основного матеріалу

Опорний конспект — це аркуш з опорними сигналами, в яких зашифрована важлива інформація.

Опорні сигнали утворюють певну систему. Вони структуровані і створюють наочну конструкцію взаємопов'язаних елементів (понять, ідей, значень). *Опорний сигнал* — це асоціативний символ, який має смислове значення. Опорні сигнали можуть бути у вигляді ключових слів, букв, цифр, умовних знаків, малюнків, схем, ескізів [2, 19].

Специфічною особливістю застосування опорних сигналів є використання викладачем нової системи викладу матеріалу. Лекція, на якій використовується опорний конспект, проходить таким чином:

1) без опорного конспекту, енергійно, упродовж 20–25 хв дається матеріал лекції, наводяться цікаві приклади, цифри; обов'язковим є посилання на джерела;

2) опорні сигнали або наносяться (кольоровою крейдою) на дошку (можна заздалегідь, до лекції), або пишуться чи малюються на аркушах, які викладач потім роздає кожному студенту;

3) дається коротке повторювальне пояснення до аркуша з опорними сигналами (5–8 хв);

4) студенти перемальовують ці опорні сигнали;

5) записують короткий текст, виконують дешифровку.

Третє пояснення матеріалу може проводитися в іншій формі. Студенти працюють в парах: один стає викладачем, а другий — студентом. За сигналом викладача-лектора починається усне промовляння матеріалу першого опорного блоку (триває 3 хв). Причому «викладач» (в парі) вислуховує відповідь свого «студента» і ставить йому оцінку. Потім вони міняються ролями. Цією формою самоконтролю здійснюється перевірка засвоєння студентами навчального матеріалу. Таким чином, лекційний матеріал повторюється багаторазово.

При укладанні опорних сигналів з педагогіки були враховані *принципи*, запропоновані В. Шаталовим: лаконічність (300–400 друкованих знаків); структурність (4-5 зв'язок, логічних блоків); смисловий акцент (рамки, віддалення одного блоку від іншого, оригінальне розташування символів); уніфікація друкованих знаків; автономність (кожний з блоків повинен бути самостійним); асоціативність; доступність відтворення; кольорова наочність і образність [5, 109–110].

Розробка опорного конспекту з педагогіки здійснюється в такому логічному порядку:

- обирається тема курсу і розподіляється на логічні частини або блоки (3–7);
- із теми, яка вивчається, виокремлюються основні питання, поняття, які позначаються опорними сигналами: буквеними, графічними тощо (метод навчання, наприклад, можна позначити буквеним сигналом МН, тобто першими буквами цих слів; краще використовувати різні символи);
- визначається центральний блок і позначається цифрою 1; наступні блоки нумеруються в логічному порядку;
- аркуш з опорними сигналами повинен бути достатньо великим; беруться лише ключові логічні думки, прості в малюванні, які містять яскраві «віхи», що легко запам'ятовуються, і завдяки яким, без труднощів відтворюється весь матеріал лекції;
- найважливіша опорна інформація пишеться великими літерами;
- наноситься колір для кращого запам'ятовування;
- у правому нижньому кутку опорного конспекту можна написати номер лекції, параграф і сторінки підручника даної теми;
- до опорного конспекту дається дешифровка по блоках, тобто коротке описання закодованого тексту лекції.

Слід зазначити, що розробка опорного конспекту — складний процес. Починати треба з аналізу тексту лекції, тому що опорний конспект повинен відображати смислову структуру теми, концентрувати теоретичний матеріал в блоки.

Блоки відокремлюються один від одного кольором, графічно.

Кожний опорний конспект — уніфікований. Він буде краще запам'ятовуватися, якщо опори будуть виглядати яскраво, незвичайно; їх слід писати різними кольорами і розташовувати рельєфно. Колір — сигнал важливості матеріалу. Але колір блоків повинен бути неясним [3, 93].

Кожний опорний конспект — це маленьке відкриття.

Наведемо приклади опорних конспектів, які розроблені для вивчення магістрантами курсу «Дидактичні системи у вищій освіті».

Тема 1. Предмет і завдання дидактики.

Цей опорний конспект складається з 4-х блоків.

Блок 1. Відстежується історичний шлях розвитку дидактики, починаючи з її засновника Яна Амоса Коменського. Зазначений конкретний внесок діяча-педагога в розвиток дидактики.

Блок 2. Даються основні поняття дидактики: навчання, освіта, розвиток. Стрілки вказують на важливість мотивів в навчанні та вмілу організацію вчителем навчальної діяльності.

Блок 3. Висвітлюються проблеми дидактики з урахуванням закономірностей навчання: використання підручника і живої мови; забезпечення активності студентів на заняттях; застосування ефективних методів, форм контролю; забезпечення індивідуалізації навчання.

Опорним стає слово *знання*.

Блок 4. Міжпредметні зв'язки дидактики.

У правому кутку зазначений підручник: И. Харламов. Педагогика. — М.: Высшая шк., 1990. — С. 122–126.

Розглянемо структуру і зміст опорного конспекту до теми 2 (рис. 1).

Тема 2. Сутність процесу навчання.

Опорний конспект до цієї теми містить 4 блоки.

Блок 1. Дається визначення дидактики та її основних понять (навчання, освіта, розвиток, уміння, навички, здібності). Розкривається сутність навчання за допомогою формули $H=V+C$, що означає: навчання — це спільна діяльність викладача і студента, яка має двосторонній характер; завдяки діяльності викладача навчання здійснюється на основі поставленої мети, змісту, програм. Робиться акцент на тому, що навчання повинно бути керованим процесом, бо лише за цих умов можна отримати бажані результати.

Викладання (В) як діяльність не існує, якщо немає студентів. Навчання як діяльність студентів не може виконати завдань освіти, якщо немає викладача, завдяки якому студент пізнає суспільно-історичний досвід людської діяльності.

Формування соціально значущих якостей особистості передбачає реалізацію в процесі навчання трьох основних функцій: навчальної, виховної і розвивальної.

Блок 2. У ньому мова йде про процес навчання як пізнання навколишнього світу, про організацію навчально-пізнавальних дій з опанування навчального матеріалу.

До системи пізнавальних дій належать: сприйняття (С) нового матеріалу, його осмислення (О), запам'ятовування (З), застосування (З) засвоєних знань на практиці, повторення матеріалу, оволодіння вміннями і навичками. У реальному процесі навчання ці пізнавальні дії не ізольовані одна від одної, а знаходяться в тісному взаємозв'язку. Але в загальному пізнавальному процесі засвоєння навчального матеріалу відбувається поетапно, що дозволяє досягти лише окремих результатів на кожному етапі. Опорним стає слово СОЗЗ.

Блок 3. У ньому зазначено, що згідно з теорією пізнання, рушійними силами процесу навчання є внутрішні протиріччя. Це протиріччя між пізнавальними і практичними завданнями, рівнем знань, умінь і розумовим розвитком учнів, між знаннями педагога і незнанням студентів та ін.

Педагогічна мета і пізнавальна діяльність студентів, яка спрямована на вирішення цього завдання, створює логіку навчального процесу, забезпечує його саморух. Це необхідно враховувати педагогу при організації і керуванні навчально-пізнавальним процесом.

До рушійних сил навчання належать: мотиви навчання, навчальна діяльність, спілкування і протиріччя.

Блок 4. Розкрито основні принципи навчання (систематичність, послідовність, доступність, проблемність, науковість тощо).

У правому кутку зазначений посібник з педагогіки під ред. І. Харламова (с. 148–193).

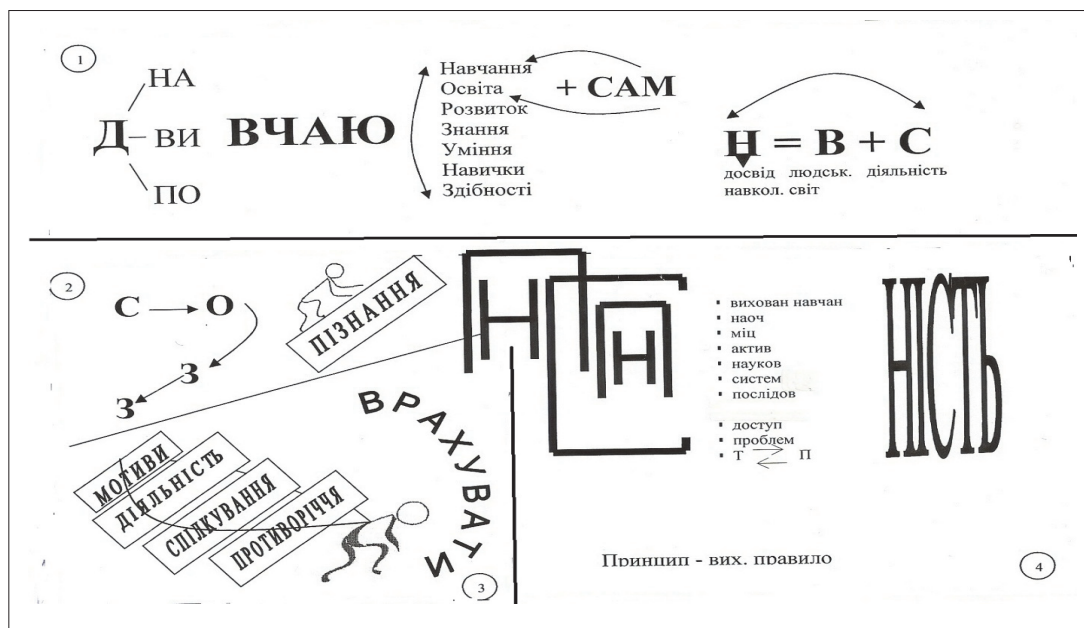

Рис. 1. Опорний конспект до теми 2

Розглянемо опорний конспект до теми 3 (рис. 2).

Тема 3. Організаційні форми навчання. Урок.

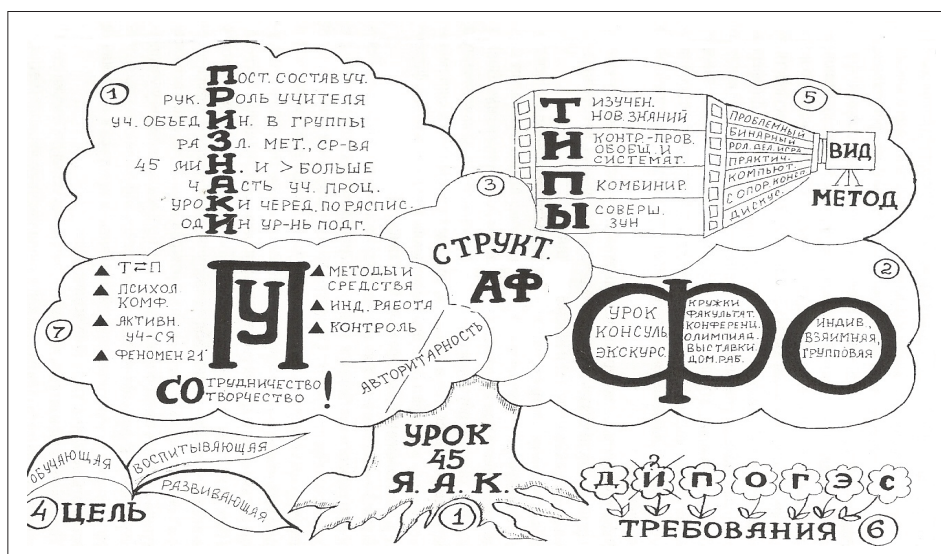

Рис. 2. Опорний конспект до теми 3

Опорний конспект складається із семи блоків.

Блок 1. Розкрито історію виникнення класно-урочної системи навчання (Ян Амос Коменський «Велика дидактика»). Визначені основні ознаки уроку: постійний склад учнів, керівна роль учителя, урок 45 хв та ін.

Блок 2. Форми організації навчання: уроки-консультації, факультативи, конференції, олімпіади, виставки, екскурсії, домашня робота. Окрім цього, форми можуть бути: групові, індивідуальні, взаємні.

Блок 3. Структура уроку позначена буквами АФ, що означає активізацію опорних знань, формування нових знань та їх застосування.

Блок 4. Мета уроку (триєдина) — навчальна, розвивальна, виховна.

Блок 5. Типи та види уроку.

Блок 6. Вимоги до уроку позначені словом ДІПОГЕС (дидактичні, психологічні, організаційні, гігієнічні, соціальні).

Блок 7. Проблеми уроку.

Висновки

Таким чином, за допомогою опорних конспектів магістранти зможуть не тільки краще сприймати новий матеріал на лекціях, але й вести активний пошук напрямів в педагогічних лабіринтах наукових теорій і реальних ситуацій. Такий підхід дає можливість студенту запам'ятовувати педагогічну інформацію в стислій і образній формі.

В опорних конспектах зміст теми «закодовано і розшифровано». Використання опорних конспектів розвиває у студентів логічне мислення, пам'ять, культуру мовлення; дозволяє отримувати міцні знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Витвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студ. магістратури / С. С. Витвицька. — К. : Центр навч.літ-ри, 2003.— 316 с.

2. Мальцева Д. М. 17 опорных конспектов по педагогике: учеб.-метод. пособие для студ. пед. фак-тов / Д. М. Мальцева, В. Ф. Шаталов. — Донецк, 2000. — 88 с.

3. Мальцева Д. М. Педагогические лабиринты / Д. М. Мальцева, В. Ф. Шаталов. — Донецк, 2001. — 120 с.

4. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2007. — 495 с.

5. Шаталов В. Ф. Соцветие талантов / В. Ф. Шаталов. — М.; – Санкт-Петербург, 2001. — 130 с.

6. Шаталов В. Ф. Точка опоры / В. Ф. Шаталов. — М. : Педагогика, 1987. — 160 с.

Мальцева Д. М.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПОРНЫХ КОНСПЕКТОВ В ПРОЦЕССОВ ИЗУЧЕНИЯ МАГИСТРАНТАМИ КУРСА «ДИДАКТИЧЕСКИЕ СИСТЕМЫ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ»

В статье теоретически обосновывается целесообразность применения опорных конспектов в процессе изучения магистрантами курса «Дидактические системы в высшем образовании».

Ключевые слова: опорный конспект, опорный сигнал, дидактика, деятельность, обучение, лекция, магистрант, студент, преподаватель.

Maltseva D.

USE OF REFERENCE NOTES TO THE PROCESS OF STUDYING MASTERS COURSE «TEACHING SYSTEM IN HIGHER EDUCATION»

The author of the article theoretically gives proof of the reference notes usage relevance in the process of learning the course «Didactic systems in higher education» by undergraduates.

Key words: *reference note, reference signal, didactics, activity, teaching, lecture, undergraduate, student, lecturer.*